

اصفهان، باغ آسمان

سیری در حکمت معماری اسلامی و تزئینات وابسته به آن در دوره صفویه

(با تأکید بر معماری اسلامی اصفهان در دوره مذکور)

• دکتر حسین یاور

• رقیه باوفا

انتشارات سیمای دانش

تهران - ۹۰

سرشناسه	: یاوری، حسین، ۱۳۲۵-
عنوان و نام پدیدآور	: اصفهان باغ آسمان: سیری در حکمت معماری اسلامی و تزیینات وابسته به آن در دوره صفویه (با تأکید بر معماری اسلامی اصفهان در دوره مذکور) / حسین یاوری، رقیه با وفا.
مشخصات نشر	: تهران: آذر: سیمای دانش، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۶ ص: مصور (رنگی)
شابک	: 978-964-7901-75-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: معماری صفوی - ایران - اصفهان
موضوع	: معماری اسلامی - ایران - اصفهان
موضوع	: هنر اسلامی - ایران - اصفهان
موضوع	: مسجدها - ایران - اصفهان
موضوع	: ایران - تاریخ - صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ ق.
موضوع	: اصفهان - آثار تاریخی
شناسه افزوده	: باوفا، رقیه
رده‌بندی ننگره	: ۱۳۹۰ ی ۶ الف / NA ۱۴۸۷
رده‌بندی دیوبی	: ۷۲۰/۹۵۵۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۴۱۹۶۶۷

انتشارات آذر

سیمای دانش

سیری در حکمت معماری اسلامی و تزیینات وابسته به آن در دوره صفویه

(با تأکید بر معماری اسلامی اصفهان در دوره مذکور)

تألیف: دکتر حسین یاوری - رقیه باوفا

انتشارات آذر

ناشر همکار: انتشارات سیمای دانش

چاپ اول / ۱۳۹۰

تیراژ ۱۱۰۰ نسخه

حروفچینی موسسه مهراد ۶۶۴۰۰۰۴۱

لیتوگرافی باختر ۶۶۹۵۴۱۴۳

چاپ و صحافی فرشیوه، یکتافر

۹۷۸-۹۶۴-۷۹۰۱-۷۵-۸

قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

انتشارات سیمای دانش: خیابان انقلاب - ابتدای خیابان ۱۲ فروردین پلاک ۳۱۸ - تلفن: ۶۶۴۶۴۷۷۹

انتشارات سیمای دانش: ۶۶۴۶۴۷۷۹

کتابفروشی پرهام: ۶۶۴۶۸۲۳۵

کتابفروشی عصر دانش: ۶۶۴۹۳۷۰۱

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

۷	مقدمه
۹	فصل اول: آشنایی با حکمت هنر اسلامی
۱۰	۱-۱: درباره هنر، زیبایی و جمال
۱۷	۲-۱: هنر دینی و هنر قدسی
۳۷	۳-۱: رویکردهای هنر اسلامی
۳۹	۴-۱: هنرمندان اسلامی
۴۶	۱-۴-۱: تصویر پردازی در هنر اسلامی
۵۲	۱-۴-۱-۱: خط
۵۴	۱-۴-۱-۲: رنگ و نور
۵۷	۵-۱: مختصری از حکمت برخی اجزاء مساجد اسلامی
۵۸	۱-۵-۱: محراب
۶۳	فصل دوم: مختصری درباره تاریخ ایران در دوره صفویه
۶۴	۱-۲: شروع حکومت
۶۸	۲-۲: از شیخ صفی تا شیخ جنید
۷۳	۳-۲: از پس از حیدر تا شاه اسماعیل صفوی
۷۴	۱-۳-۲: قبایل ترک در خدمت اسماعیل
۷۵	۲-۳-۲: اعلام رسمیت مذهب تشیع
۷۹	۳-۳-۲: مهاجرت دانشمندان هرات به تبریز
۷۹	۴-۳-۲: شخصیت شاه اسماعیل
۸۱	۴-۲: ورود عناصر غیر قزلباش در دولت صفوی
۸۳	۵-۲: حکومت شاه طهماسب
۸۴	۱-۵-۲: دینداری و سیاست مذهبی شاه طهماسب
۸۴	۲-۵-۲: ادبیات فارسی در دوره شاه اسماعیل و شاه طهماسب
۸۶	۳-۵-۲: مسایل تمدنی و فرهنگی دوره شاه طهماسب
۸۸	۲-۶: آغاز سلطنت سلطان محمد خدا بنده
۸۹	۱-۶-۲: اختلاف قزلباشان مهمترین دشواری داخلی
۹۰	۷-۲: آغاز سلطنت شاه عباس
۹۱	۱-۷-۲: فوت شاه عباس و مسأله جانشینی
۹۲	۲-۷-۲: انتقال پایتخت به اصفهان
۹۴	۳-۷-۲: بناهای دوران شاه عباس اول
۹۴	۱-۳-۷-۲: مسجد جامع عباسی (مسجد امام)

- ۹۵..... ۲-۷-۳: مسجد شیخ لطف الله
- ۹۷..... ۲-۷-۳: عالی قاپو
- ۹۹..... ۲-۷-۴: شاه عباس و جشن‌های باستانی
- ۹۹..... شاه عباس و وقف
- ۱۰۰..... ۲-۷-۵: برگزاری مراسم عاشورای حسینی
- ۱۰۱..... ۲-۷-۶: شاه عباس و علما
- ۱۰۸..... ۲-۷-۷: مهاجرت شاعران ایرانی به هندوستان
- ۱۰۸..... ۲-۷-۸: روابط خارجی ایران در دوره شاه عباس اول
- ۱۰۸..... ۲-۷-۸-۱: روابط سیاسی ایران و هند در دوره شاه عباس
- ۱۰۹..... ۲-۷-۸-۲: روابط ایران و اروپا در دوره شاه عباس اول
- ۱۱۰..... شاه عباس و انگلیسی‌ها
- ۱۱۰..... آغاز حضور مینیون‌های مسیحی در ایران
- ۱۱۲..... ۲-۷-۸-۳: روابط ایران و روسیه
- ۱۱۲..... ۲-۸-۸: شاه صفی بر تخت سلطنت
- ۱۱۲..... ۲-۸-۱: جنایات شاه صفی در حق خاندان صفوی
- ۱۱۳..... ۲-۹-۹: شاه عباس دوم بر تخت سلطنت
- ۱۱۵..... ۲-۹-۱: شاه عباس دوم و مناسبات خارجی
- ۱۱۵..... ماوراء النهر
- ۱۱۵..... ۲-۹-۲: عباس دوم و گرجستان
- ۱۱۶..... ۲-۹-۳: مناسبات با عثمانی
- ۱۱۶..... ۲-۹-۴: روابط با سایر کشورها
- ۱۱۶..... ۲-۹-۴-۱: اروپایی‌ها در ایران
- ۱۱۷..... ۲-۹-۵: کارهای عمرانی روزگار شاه عباس دوم
- ۱۱۸..... ۲-۹-۶: جهت گیری های فکری عالمان دین در روزگار شاه عباس دوم
- ۱۱۹..... ۲-۱۰-۱: روزگار شاه سلیمان صفوی
- ۱۱۹..... ۲-۱۰-۱: شاه صفی بر تخت سلطنت
- ۱۲۰..... ۲-۱۱-۱: دوران سلطنت شاه سلیمان
- ۱۲۱..... ۲-۱۰-۱: شاه سلیمان و روابط خارجی ایران
- ۱۲۲..... ۲-۱۰-۲: شخصیت شاه سلیمان
- ۱۲۳..... ۲-۱۲-۱: روزگار شاه سلطان حسین صفوی
- ۱۲۳..... ۲-۱۲-۱: تاج‌گذاری شاه سلطان حسین
- ۱۲۳..... ۲-۱۲-۲: مبارزه با شرابخواری به عنوان نخستین اقدام
- ۱۲۳..... ۲-۱۲-۳: رخدادهای سیاسی داخلی و خارجی

۱۲۷	۱-۳-۱۲-۲: ایران و فرانسه
۱۲۷	۴-۱۲-۲: بناهای تاریخی دوره شاه سلطان حسین صفوی
۱۲۸	۱۳-۲: زوال دولت صفوی
۱۲۸	۱-۱۳-۲: قندهار کانون خطر
۱۲۹	۱-۱-۱۳-۲: زمینه شورش افغانه در قندهار
۱۳۰	۲-۱-۱۳-۲: میرویس بر مسند حکومت قندهار
۱۳۰	۳-۱-۱۳-۲: محمود افغان و حمله به ایران
۱۳۴	۴-۱-۱۳-۲: جنون محمود و جانشینی اشرف سلطان
۱۳۵	۲-۱۳-۲: دلایل انقراض دولت صفوی
۱۳۵	۱-۲-۱۳-۲: نابودی عصیت صوفیانه دلیل اصلی زوال دولت صفوی
۱۳۶	۲-۲-۱۳-۲: ویژگی‌های شاه سلطان حسین
۱۳۷	۳-۲-۱۳-۲: نقش علماء
۱۳۷	۴-۲-۱۳-۲: نظامیان بی‌خاصیت
۱۳۸	۵-۲-۱۳-۲: فساد و تباهی و اختلاف میان درباریان
۱۳۸	۶-۲-۱۳-۲: آسیب دیدن ارزش‌های دینی
۱۳۹	۷-۲-۱۳-۲: تمرکز گرایی و از بین رفتن استقلال ایالات
۱۳۹	۱۴-۲: تفکر فلسفی و کلامی شیعه در دوران صفوی
	فصل سوم: آشنایی با جلوه‌ها و نمونه‌های بارز هنر و معماری ایران در عصر صفوی (باتأکید بر
۱۴۵	معماری اصفهان)
۱۴۶	۱-۳: جلوه‌هایی از هنر صفوی
۱۵۰	۲-۳: معماری ایران در دوره صفویان
۱۵۱	انواع ساختمانهای ایرانی در اسلام:
۱۵۲	۱-۲-۳: معرفی برخی از آثار معماری ایران در دوره صفویان در اصفهان
۱۶۲	۲-۲-۳: مساجد دوران صفویان
۱۶۲	۱-۲-۲-۳: مسجد شیخ لطف الله
۱۶۶	۲-۲-۲-۳: مسجد امام
۱۶۹	۳-۲-۳: کاخ‌های صفوی
۱۷۳	۱-۳-۲-۳: کاخ عالی‌قاپو
۱۷۶	۲-۳-۲-۳: چهل ستون
۱۸۱	۳-۳-۲-۳: کاخ هشت بهشت
۱۸۴	۴-۲-۳: پل‌ها
۱۸۴	۱-۴-۲-۳: پل خواجو
۱۸۴	۲-۴-۲-۳: پل سی و سه پل

۱۸۷	 ۵-۲-۳: کاروانسرا
۱۸۹	 ۶-۲-۳: مناره‌های صفوی
۱۹۱	 ۷-۲-۳: مدارس دوران صفویه
۱۹۲	 ۸-۲-۳: آرامگاه‌های صفوی
۱۹۵	فصل چهارم: هنر و معماری اسلامی ایران در دوره صفوی و اصول و مبانی حکمی آن
۱۹۶	 ۱-۴: نگرش ماورایی
۲۰۶	 ۲-۴: عصر طلایی صفویه
۲۰۷	 ۱-۲-۴: ایجاد اصفهان نوین
۲۱۲	 ۳-۴: تطبیق آثار معماری با حکمت معماری اسلامی صفویه
۲۱۲	 ۱-۳-۴: مسجد حیات دار
۲۱۵	 ۲-۳-۴: نمادگرایی و ساختمان فضا
۲۱۸	 ۱-۲-۳-۴: مسجد امام
۲۲۴	 ۲-۲-۳-۴: معماری با تزیین کاشی هفت رنگ
۲۲۵	 ۳-۲-۳-۴: پیشرفت هنر کاشی سفالی
۲۲۶	 ۴-۳-۳-۴: کاشی معرق
۲۲۷	 ۵-۲-۳-۴: کاشی‌های هفت رنگ و معرق
۲۲۹	 ۶-۲-۳-۴: کاشی‌های نقاشی شده زیر لعابی
۲۳۰	 ۳-۳-۴: کتیبه‌های بناها
۲۳۳	 ۱-۳-۳-۴: متن‌های کتیبه‌ای
۲۳۶	 ۴-۳-۴: مقیاس و تناسب در مشاهده
۲۴۰	 ۵-۳-۴: ایوان: حفره‌ای همچون غار
۲۴۱	 ۶-۳-۴: گنبد: درختی با تاجی از شاخ و برگ سبز
۲۴۳	 ۷-۳-۴: «سرزمین شهرهای زمرد»
۲۴۴	 ۸-۳-۴: رنگ
۲۴۸	 ۱-۸-۳-۴: رنگ آبی-سبز
۲۴۹	 ۹-۳-۴: درخت طوبا (طوبی)
۲۵۰	 ۱۰-۳-۴: سمبلیسم آینه
۲۵۲	 ۱۱-۳-۴: چهار باغ، بهشت قرآن

پیامبر عظیم الشان اسلام حضرت محمد (ص)، حکمت را «گمشده مؤمن» دانسته‌اند و استاد دکتر علی شریعتی اساساً هنر را واجد ارزش دینی می‌داند و عقیده دارد که: «هنر، تجلی غریزه آفریدگاری انسان است و تجلی روح انسان که از کمبود عالم می‌نالد و نمایشگر آفرینش‌های اوست تا آن را تکمیل کند». او می‌افزاید که: «هنر، قلم صنع فرزندان آدم است که از بهشت به زمین افکنده شد و می‌کوشد تا زمین زشت و افسرده را به گونه بهشتی که جایگاه شایسته او بوده و هست آرایش کند».

هنر اسلامی، که از ایدئولوژی خاص و ناب توحیدی نشأت گرفته و منتجه هنر، فرهنگ و تمدن ملل گوناگون و من جمله ایران است عرصه شورانگیزی است که هنرمندان مسلمان در آن عرصه، هنر را با اتکال به خداوند منان - هستی آفرین، هستی بخش - آن «یگانه خالق بی‌همتا» و با توسل به ایدئولوژی اسلامی از پایه داده‌اند و آغاز درخشش از قرن سوم هجری قمری است و هنری است.

- به دور از عین‌گرایی و فاقد بیان فیکوراتیو (اندام واره)

- فرا زمانی.

- فرا مکانی.

- فاقد هویت فردی

- دارای معرفت شهودی

که هنرمند در لحظات حضور در محضر خالق همه زیبایی‌ها و خوبی‌ها و با استعانت از قدرت بی‌همتای آفرینش «او» به خلق اثر نایل می‌شود.

از این رو «حکمت هنر اسلامی»، ترکیب بدیعی از واژگان معرفت ساز است که نخستین بار «ابراهیم تیتوس» بورکهارت نویسنده کتاب «هنر مقدس» که از «سنت گرایان» شاخص قرن بیستم میلادی است آن را وارد مباحث نظری هنر اسلامی کرد.

دوران صفویه که از سال‌های آغازین قرن دهم هجری قمری شروع و تا حدود سال ۱۱۳۵ میلادی ادامه یافت، با تأسیس مکتب «هنر ایرانی شیعی»، هنر را در اوج درخشش، شکوفایی و بالندگی در تمامی عرصه‌های معماری و هنری سرزمین مان مطرح کرد. گو این که «حکمت هنر اسلامی» در این زمان که دارای دو بال نیرومند هنر شیعی و هنر ایرانی و

نهایتاً هنر ایرانی شیعی بود نه تنها در عرصه‌های هنر سنتی و معماری که در عرفان، شعر، نمایش و موسیقی نیز توانمندی بی‌نظیر خود را به ثبت رسانده در تاریخ این مرز و بوم جاودانه ساخت. اما مختصری را هم در خصوص تألیف و تدوین مجموعه حاضر به آگاهی دوستداران هنر ایران زمین، ذکر کنم، در سال ۱۳۸۳، سرکار خانم «رقیه با وفا» از دانشجویان عزیز، کوشنده، متعهد و کم نظیرم در دانشگاه الزهراء (س) با انتخاب این جانب به عنوان استاد راهنما موضوع «سیر حکمت معماری اسلامی و تزیینات وابسته به آن در دوره صفویه» را به عنوان پایان نامه خود برای فارغ التحصیلی در رشته طراحی چاپ پارچه دانشکده هنر انتخاب کردند. تلاش طولانی، بی‌وقفه و خدا را شکر مثمرتر، کاری بسیار با ارزش را که مورد تحسین ژوری قرار گرفت، در پی داشت و از آن پس تا کنون مترصد آن بودم که مجموعه مذکور را با جرح و تعدیل و حک و اصلاحات لازم به صورت کتابی در آورم که بتواند مورد توجه و عنایت دوستداران هنر و مباحث حکمی قرار گیرد و تا حدودی حق مطلب را در زمینه «هنر ایرانی شیعی» عهد صفوی ادا نماید. برگزاری همایش بین المللی مکتب اصفهان عصر صفوی در سال ۱۳۸۵ در اصفهان و تهران که این جانب مدیریت بخش هنرهای صناعی آن را بر عهده داشتم و برگزاری «تخستین همایش هنر ایرانی شیعی» در سال ۱۳۸۷ در شهر اردبیل - که باز هم بنده کمترین در آن همایش ضمن سخنرانی، در واقع مسئولیت‌هایی را هم داشتم - تماماً تذکراتی بود که این مهم را به سرانجام رسانم. همراهی و مساعدت بی‌دریغ و احساس مسئولیت فوق‌العاده و تلاش مستمر سرکار خانم باوفا سخت مدد رسان بود که مجموعه حاضر به همت مدیر فرهنگ دوست و مشوق اهل قلم، جناب حاج آقا سید مجتبی طالقانی در انتشارات سیمای دانش و آفر، به زیور طبع آراسته شود. یزدان پاک را خاکسارانه سپاس می‌گویم.

حسین یآوری

بهار ۱۳۹۰